MEDICINA POPULAR RELIGIOSA A TRAVÉS DELS GOIGS¹

Josep Martí

C.S.I.C., Barcelona

¹ Aquest treball pertany a un projecte d' investigació més ampli sobre el fenomen gogístic finançat per la C.I.R.I.T. de la Generalitat de Catalunya. Un dels objectius que m'impulsaren a realitzar-lo fou comprovar les possibilitats que ens poden oferir els goigs com a fonts documentals per l'etnologia. El present article recull els resultats d' una anàlisi de tipus sincrònic d' una mostra arbitrària de 800 exemplars de goigs impressos, els quals es reduïren a 754 en ésser eliminats els textos-variants no pertinents editats per diferents impressors però procedents d' un mateix goig original. En aquesta anàlisi sols he pres en consideració els textos. El valor documental de la iconografia dels goigs té indubtablement també el seu interès, aquest és, però, més limitat que el que ens poden oferir altres gèneres de la imatgeria popular car en els goigs el gravat de tipus temàtic -la simple representació de l'advocació en qüestió- predomina clarament sobre el narratiu.

Quant a les advocacions, la mostra de goigs analitzada es compon de: Mare de Déu (36,35%); Sants i beats (42,78%), Santes i beates (12,59%); Crist (4,19%); Altres (4,06%).

Des del punt de vista cronològic, els goigs foren impresos en els segles XVI (1,60%), XVII (33,97%), XVIII (35,41%), XIX (14,19%) i XX (14,83%). Aquestes dades, però, no fan referència de manera exacta a les dates de composició dels textos car molts goigs s' han anat reeditant fidelment o incorporant-hi innovacions al llarg del temps.

Puyx de tots mals curau vos
al que inuocar vos vol
pregau a Iesus per nos
gloriòs Sant Ferriol².

Així comencen uns goigs dedicats a Sant Ferriol estampats l'any 1618 a Girona. Hom acostuma a definir els goigs com himnes de lloança redactats en honor de la Mare de Déu, dels sants o d'altres advocacions. Això és ben cert, però tot i que l'element purament laudatori sigui fonamental per aquest tipus de textos, cal no oblidar l'element impetratori a través del qual es formulen precs amb l'esperança que siguin correspostos pel numen³. Aquests precs poden ésser tant de caire espiritual com material. Entre els primers, els més freqüents són els que demanen a l'advocació titular del goig la seva intercessió davant Déu, obtenir la gràcia d'una bona mort o l'alliberament del pecat. Els precs d'índole material són, però, de tipus molt més variats que el dels primers car inclouen un ampli espectre de les necessitats de la població, una bona part de les quals fan referència de manera directa als problemes de la salut. Així, doncs, encara que calgui enquadrar el fenomen dels goigs dins de l'àmbit de la religiositat popular, resulta evident que entre aquest fenomen i el conjunt d'estratègies terapèutiques de la població hi haurem de trobar uns certs punts de contacte. Això no ha de representar, però, cap sorpresa car el cristianisme no s'ha interessat tan sols per la salut de l'ànima sinó també per la del cos: "Crist es metge de cossos i d'ànimes", escrigué Sant Mateu en els seus evangelis (Mateu, 4.23). L'expressió més clara d'aquesta realitat es l'alt grau de desenvolupament que assolí la medicina monàstica de l'Edat Mitjana, fet d'innegable importància per a l'evolució de la medicina europea de caire popular i acadèmic.

Als sants, ja sigui de forma oficial per l'església o mitjançant els cultes de tipus local, hom els atribueix virtuts terapèutiques específiques: Santa Llúcia l'advocada de la vista, Sant Llorenç guareix les cremades, Santa Apol·lònia els

² "Goigs del gloriòs Cavaller y Martyr Sant Ferriol", Gaspar Garrich i Ioan Simon, Girona, 1618, BC.

³ Excepcionalment també trobem goigs que es canten de manera exclusiva amb una finalitat impetrativa. Són aquells goigs en els quals s'especifica -en el full imprès mateix- l'ús per al qual estan destinats (obtenció de pluja, protecció contra la pesta, etc.)

mals de queixal, Sant Roc i Sant Sebastià prenen cura dels malalts de pesta... Cap d'aquestes atribucions no és purament arbitrària. Tal com en la famosa doctrina de les "signatures" que tan ressò tingue especialment en el segle XVI i segons la qual s'establia una relació d'analogia entre malaltia i característiques formals dels remeis, els poders terapèutics dels sants troben llur justificació en fets concrets de l'hagiografia: A Santa Llúcia li llevaren els ulls, Sant Llorenç morí martiritzat a les graelles, a Santa Apol·lònia li tragueren les dents amb unes tenalles, Sant Roc i Sant Sebastià patiren en la seva carn el "flagell" de la pesta. En ocasions aquestes virtuts remeieres son justificades per una relació d'analogia tan senzilla com és la de l'homofonia: Nostra Senyora del "Coll" ("Coll" té aquí la significació d'accident geogràfic) venerada al Rosselló guareix el mal de coll⁴, Santa Rosa a Bèlgica guareix la rubeola (de Roos, la rose)⁵. Els goigs, naturalment, es fan ressò dels poders específics dels sants als quals són dedicats. Però dins de la religiositat popular -i per tant també en els goigs car en són una manifestació- el poder taumaturg que s'atorga als sants va molt més enllà del prefixat per l'església ja que els precs que hom els eleva no es limiten pas als relatius als seus poders específics. Quan una localitat concreta declara un sant com a "patró" i li dedica uns goigs, espera d'ell un engatjament total. Pel que es refereix als problemes de la salut hom li demanarà en els goigs en algunes ocasions un "protegiu-nos de tota malaltia" ben general, però en altres, hom no s'estarà de precisar els precs tot sol·licitant la protecció per aquelles malalties que en un moment donat son potser motiu especial de preocupació i que poden no tenir absolutament res a veure amb les atribucions terapèutiques típiques del sant. El següent fragment d'uns goigs dedicats a Sant Antoni n'és un bon exemple:

4 "Los que tenen mal de Col
Senyora, prest vos reclaman,
Que los alcanceu perdo
Y favor dels qu'eus demanan,
Essent vos llur Protectora
Sobre totas las del Mon;"

"Goigs en albana de Nostra Senyora del Col", Joan Alzine, Perpinyà sd, Cp.

5 Vegeu Hermant (1982). A la medicina popular europea no són pas rars els procediments terapèutics que fonamenten l'efectivitat del remei emprat en l'analogia homògena existent entre les denominacions del remei i la malaltia: A Brussel·les es cura la rubeola amb cataplasmes fets amb infusions de fulles de rosa (ibidem, p.19). A Austria es guareixen els ulls de poll (Huhneraugen), lit. "ulls de gallina") introduint el peu a la bàssia on ordinàriament beuen les gallines (ibidem, p. 18). En el Karnten eslovè i al nord d'Alemanya s'apliquen a la part del cos afectada de càncer crancs vius: Krebs en alemany designa la malaltia i el crustaci (vegeu Kosir 1967:64).

"Curau los Muts, y Tullits,
librau de qualsevol mal:
Paralitichs, y Leprosos;
Qual Metge Celestial
als Endemoniats furiosos
sou ab Déu tant poderos;
restituïu los sentits:
Feu Miracles infinits.

Dos Minyons resuscitaren
tenint de Déu tals favors;
de dos dias ja ofegats

"Curau de Gota coral,
Cegos, Contrets, y Nafrats,
consolau desconsolats,
que per casos desastrats
en las ayguas se anegaren:
Veent que sos Pares ploraren
vos dolguereu de sos plors;"⁶

A través dels goigs és ben fàcil de veure com en la religiositat popular és pot donar a qualsevol sant la funció de remeier. Alguns d'aquests sants ja eren metges en vida i han gaudit o gaudeixen encara per aquesta raó d'una gran devoció popular. L'exemple més notable és sens dubte el dels sants Cosme i Damià, metges que segons la tradició reberen la palma del martiri sota el regnat de Dioclecià i que ja eren venerats com a sants en el segle V⁷. El nom d'aquests sants és esmentat en un gran nombre d'oracions remeieres de l'Europa catòlica, i no ens ha d'estranyar, doncs, que així mateix siguin uns dels sants que més goigs tenen dedicats. Des de la primera meitat del segle XVI, època de la qual daten els goigs impressos mes antics dels Sants Cosme i Damià que coneixem, fins a les modernes edicions dels anys seixanta i setanta de la casa Carreras de Girona, per exemple, s'han anat editant de manera continuada goigs dedicats a aquests sants metges. En llurs himnes laudatoris s'esmenten naturalment alguns dels prodigis remeiers que els sants feren en vida. Són ben nombrosos els textos que narren una de les seves guaricions més espectaculars i que possiblement constitueix el primer "trasplantament" de la història:

"Miracle fou, y molt alt
quant la cama canbiareu
de aquell Negre ab lo malalt
y la sue li tallareu:
Moltas gracias vos dona,

⁶ "Goigs del gloriós Sant Antoni de Padua", Ramon, Roca, Olot, sd, AH.

⁷ Sobre aquests sants vegeu l'estudi d'Anneliese Wittmann (1976) amb una àmplia bibliografia sobre el tema.

⁸ Aquests goigs foren estampats a València l'any 1967. Vegeu Amades i Colomines (1946, I:190).

servintvos ab reverencia;" ⁹

En aquests goigs no se'ns especifica si el "negre" donador del membre era mort o viu; la tradició hagiogràfica ens tranquil·litza, però, la consciència precisant que es tractava de "un cos sens vida"¹⁰. El bon "curriculum" remeier durant l'existència terrenal s'atribueix no tan sols als sants Cosme i Damià ans també a molts d'altres hagin estat metges o no: Sants Germà, Just, Paulí, Sant Corneli, Papa i Cici:

"Vostra singular virtut
volgue Déu manifestar,
quant un Manobre caygut
que estave per espirar
en lo punt vareu curar
en Ultramort ajustats,"

"Custodiat de soldats
obrareu molts grans miracles,
la muller haveu curat
del capità de la guarda
tots los haveu batejat
y foren martirs majors,"¹¹

Sant Blai:

"A cegos, y muts tornareu
la vista, y lo parlar,
altres miracles obrareu
molt dignes de celebrar:
vostre vida exemplar
era or de molts quilats," ¹²

"Una Dona atribulada
vingue ab son fill ques moria
de una espina, que tenia
en la gola, atravesada:
ab salut recobrada en goig muda son dolor."¹³

Es cosa perfectament lògica que el prestigi que per als

⁹ "Goigs en alabansa dels gloriòsos metges Sant Cosme y Sant Damià", Pablo Puigblanquer, sl, 1897, AH.

¹⁰ En alguns goigs s'especifica aquesta dada. Vegeu, per exemple: "Goigs dels gloriòsos Sant Cosme, y Sant Damià", Ignasi Abadal, Manresa, 1843, AH.

¹¹ "Goigs de Sant Corneli Papa, y martir", Fermi Nicolau, Gerona, sd, AH.

¹² "Cobles en alabansa dels sants qvatre martyrs Germa, Ivst, Pauli, y Cici", Geronim Palol, Girona, 1698, BC.

¹³ "Goigs del gloriòs bisbe, y martyr Sant Blay", Rafael Compte, Reus, 1772, AH.

creients pugui tenir un sant ja mort com a remeier, serà superior si aquest sant durant la seva vida tingué oportunitat de demostrar la seva taumaturgia terapèutica.

En els goigs, hom no s'està de cantar les excel·lències de les guaricions miraculoses respecte a les dels professionals mortals, deixant-se entreveure en algunes ocasions un lleuger menyspreu per aquests:

"Per las penitèncias tantas,
de cangrena canceradas
tingueru vostras carns santas,
con un Iob atormentadas:
La cama per gran dolencia
sabem que a vos seus podri,"

"La qual volentlaus tallar
Cirugians per cruel cura,
a Christo veu devallar
de la Creu per sa Figura:
Tocaus per sa benevolència,
y curaus tantos allí,"¹⁴

"Febrosos, mancos baldats,
cegos, coixos, quartanaris
sens metges ni Apotecaris
ab la Creu foren curats
lo defunt resucitat,
convertit lo pecador,"¹⁵

El poder remeier del numen no tan sols aconsegueix millors resultats que els dels metges a causa de la perfecció de les guaricions i la senzillesa dels procediments terapèutics emprats, sinó que també és capaç de salvar els malalts desnonats:

"De Cabanes una muda,
Daluaire anomenada,
amb sos pares us saluda
de parlar per Vos dotada:
dels metges desenganyada
vingue a Vos, consol del mon:"
"Coxos, mancos, y contrechos,
y enfermos ya desauciados,
por Vos han sido curados
mostrándoles, y en sus lechos:
Para dexar confirmada
la salud en tal plazer,"¹⁶

"Un acta notarial

¹⁴ "Pregaries, y llaors del christifero Pare S. Pergri", Francisco Suria, Barcelona, sd, BC.

¹⁵ "Goigs en alabana del Beato Salvador de Orta", Gaspar Carrich, Gerona, 1617, BC.

¹⁶ "Gozos de Nuestra Senora del Milagro", Thomas Senant, Cervera, 173, PC.

Dona fe d'aquest miracle,
Posant eficaç obstacle
a tot dubte racional;
maravella tan provada
la pregonava tothom: "17

"Per dolors de cap curar
se troba remey en Vos.
Joan de Organya gloriòs,
vullaunos sempre ajudar."18

I més encara, el sant també és capaç de realitzar allò que per al metge sempre representa una utopia: la resurrecció d'un mort -tal com podem apreciar en els següents fragments el darrer dels quals fa esment a més a més de la pràctica no del tot inusual en la medicina europea d'altres temps d'emprar sang fresca humana com a remei terapèutic¹⁹, fet que en el goig és censurat:

"En la Santa Invençió
De vostre Cos Gloriòs,
Molts per gran devoció
Cobraren salut de Vos,
Coixos, cegos, y de gran mals,
Y també algun mort, la vida²⁰.

"Es tan gran vostre poder
que tres morts resuscitareu
i a molts malalts curareu
reclamant-vos de bon cor;
donant-los salut famosa
per haver-vos invocada."21

"Quant entrareu en Tolosa
mostra Déu ser vos gran Sant,
resucitant un Infant

17 "Goigs a lloança de Nostra Senyora la Verge de l'Om", Carreras, Girona, 1954, CA.

18 "Goigs del benaventurat Pare Joan de Organya" Thoma Senant, Cervera, 1716, PC.

19 A la sang se li han donat molt sovint virtuts terapèutiques especials en adscriure-li principis vitals del cos al qual ha pertangut. En el món romà, per exemple, s'usa en ocasions la sang de gladiadors morts, per a combatre l'epilèpsia (vegeu Gil 1969:345-346). La utilització de la sang humana en les medicines primitives es fonamentada bàsicament en creences de tipus animista.

20 "Goigs del protomartyr S. Esteve", Magi Canals, Tarragona, sd., AH.

21 "Goigs de Santa Teresa de Jesús", Bonet, Olot, 1954, CA.

no trobassen mes de la ossa;
alabava a Déu lo Poble,
ques dona tal potestat,"²².

"Roger Senyor de un castell
manà a tres xichs degollar,
pera que pogues curar
ab sanch de un dolor vell,
resucitareulos Vos,
del cas atros llastimat"²³

La resurrecció d'un mort és un dels prodigis que amb més freqüència es narren dels sants remeiers. Davant d'aquest miracle, la guarició del cec, del paralític o del leprós no haurà de representar pel sant, doncs, cap problema d'envergadura.

Tots aquests prodigis terapèutics enumerats en els goigs contribuiran lògicament a reforçar la confiança del creient en el poder remeier del sant. Un impacte més gran hauran de tenir, però els casos de guaricions concretes atribuïdes al sant, i que s'han efectuat en la mateixa localitat on es canten els goigs. El fet de situar el miracle en unes coordenades determinades d'espai i temps no fa sinó llevar al fenomen meravellós tota sospita d'elucubració fantàstica, presentant-lo com ben real i per tant absolutament digne de crèdit:

"Era el mil vuitcents cinquanta
en que la colera greu mal,
arreu feia terror tanta
blandint sa dalla mortal;
pro Clara a vos amb prestesa
acut i se'n deslliura."

Fou després de la gan guerra
que la grip tot ho va empesta,
i gran dos demunt la terra,
segant vides va portar;
més en vos troben clemència
els comarcans i Clara."²⁴

"Miracle fereu molt gran
en est lloch de Gaua, y es,
que inuocantvos en lo any
mil siscents sinquanta, y tres
apretats de pestilència
la fereu en punt parar
votant tots sempre guardar

²² "Goigs del gloriòs martyr Sant Eudalt", Ioan Iolis, Barcelona, sd, AH.

²³ "Goigs en alabansa de Sant Honorat Arquebisbe de Aeles", Anglada, Barcelona, sd, AH.

²⁴ "Goigs de Ntra. Sra. de les Olletes", Carreras, Girona, 1955, CA.

vostra festa ab reurencia."25

En els goigs queda sempre molt clar que allò que permet als sants de guarir amb un èxit tan notable, no és pas degut a la seva perícia tècnico-professional sinó a la força numinosa que posseeixen. No són els anys d'estudi i experiència allò que sustenta llur poder sinó Déu:

*"Aprendisteis medicina
Del espíritu de Dios,
Con que sin duda los dos
Curais por virtud divina,
Altamente graduados
Os admira la experiencia,"*

*"Prodigiosos son els fets
que haveu obrat, Verge pura,
curant coixos i contrets,
de febres i trencadura,
amb la recepta dictada,
de Metge més poderós;"*

De fet, es tracta del mateix o similar fenomen que trobem en un bon nombre de professionals de la medicina popular els quals guareixen no tant pels seus coneixements adquirits sinó pel "de natural" que hom els assigna. Es pot afirmar que el guaridor tradicional -especialment el que empra procediments terapèutics de tipus credencial- se situa a ulls de la població a mig camí entre el sant remeier i el metge de formació acadèmica. No és només la pràctica de la medicina credencial allò que l'acosta al sant sinó també el carisma que sovint se li atorga així com l'existència d'una munió de petits detalls formals que s'esforcen en fer ressaltar aquest nexa d'unió entre sants remeiers i guaridors. Així, per exemple, no es cap casualitat que els nostres "saludaors" es distingeixin pel fet d'haver deixat sentir un plor o un so inarticulat en el ventre matern abans de nàixer, un fet que també s'atribueix a alguns sants:

*"Abans d' ésser nat plorareu
causant gran admiració
i als Sants del Cel alegrareu
veient de Vos tan valor
i en la terra estimació
pels grans miracles que obrau."26*

*Del castich nos ausisareu
pena de culpa mortal,
en lo ventre maternal
gloriós Vicens quant lladrareu,
puix vos feu son missatger,*

25 Vegeu per exemple: Amades (1980:945).

26 "Goigs en lloança del gloriós Sant Grau", Carreras Girona, 1975, CA.

la diuina Providència,"²⁷

En uns goigs dedicats a Sant Ignasi de Loiola es fa constar el detall que el sant "xupava" les nafres dels malalts per guarir-les, de la mateixa manera que ho podien fer els "xucladors" tradicionals²⁸:

"Als Malalts de més horror
servieu ab més cuydado,
y sens causarvos enfado
los curaveu ab amor;
als de més asco y sentina
las nafras haveu xupat."²⁹

Si en la mentalitat popular existeix sovint la convicció, tal com expressa el refrany "mentre el malalt s'empobreix, el metge s'enriqueix" que els desitjos crematístics no són del tot aliens als metges, aquest pensament per als sants que guariren en vida es rigorosament exclòs:

"No curareu per res més
Sinó per lo amor de Déu
Algun modo de interès
En vosaltres may se veu:
Tot malalt sent ja perdut
Lo curau per vostra mà,"³⁰

El fet de "curar per l'amor de Déu" és un tret que teòricament també caracteriza els professionals de la medicina popular. Arreu d'Europa trobem el principi segons el qual el guaridor - si vol conservar el seu poder terapèutic- no ha de demanar res pels seus serveis. La pràctica quotidiana no s'adiu sempre a aquesta norma car també és un fet que hi ha guaridors que perceben honoraris. Però adhuc en el cas que no s'exigeixi res a canvi, això no vol dir que el principi de "reciprocitat" entre terapeuta i pacient sigui absent. Aquest darrer sempre es preocuparà per fer donació de "regals" al guaridor, sigui després de la visita, sigui de manera aparentment "immotivada" en altres ocasions, per tal de garantir la continuïtat d'un lligam personal considerat necessari. Però si en la medicina popular no s'exclou el principi de reciprocitat malgrat que hom accentui la tasca desinteressada del guaridor, el mateix podem afirmar respecte a tot el que concerneix les accions remeieres

²⁷ "Goigs del gloriós Pare, y Apostolich Predicador Sant Vicens Ferer", Antoni Lacaulleria, Barcelona 1658, Ah.

²⁸ Sobre els xucladors vegeu Amades (1980:946-947).

²⁹ "Goigs del gloriós P.S. Ignaci de Loyola", Mathevat, Barcelona, 1673, BC.

³⁰ "Goigs dels gloriósos metges y martirs Sant Cosme y Sant Damià" Joan Diuenge, Puigcerdà, 1858, CA.

atribuïdes als sans. Si en la vida quotidiana no hi ha res de "gratuït", tampoc no cal esperar-ho de les relacions que hom pugui establir amb el numen. Hom no accedirà als favors del sant si no compleix una serie d'exigències morals i religioses bàsiques, i sobretot si no pren cura de rendir-li el culte merescut. Els goigs ens ho diuen ben clarament:

"Ab entranyas paternals
als que son bons amparau
de la pesta, y demes mals
als vostres Devots curau:
Molts haveu resuscitat
ab imperi gloriòs,"³¹

Servi a tothom de gran prova
lo que a las horas passa:
que sols en la Plaa Nova
tal malatia (pesta) no entra:
Perque en Vos ha confiat
en tal mal, y en tal dolencia,"³²

Per tot mal sou Advocat,
Als devots que vos reclaman,
Donau lo que han demanat
Als que de veras vos aman:
Puix de tots sou venerat,
Logrem tots vostres favors."³³

No tothom, doncs, es beneficia del poder taumaturg del sant. Aquest actua de manera exclusiva per "als qui són bons", "(els de) la Plaça Nova" o "als que de veras vos aman". Si hom paga al metge amb diners, al sant se li deuen "bones obres" i veneració. El principi de reciprocitat té la seva manifestació més evident en les diverses accions culturals que s'efectuen per agrair al sant els favors concedits, agraïment que, tal com en el cas de fer regals als guardadors serà necessari si hom es vol assegurar la concessió de futures gràcies:

"Molts devots pugen la serra
de genolls o a peu descals
manifesta i franca prova
de que heu curat els seus mals;"³⁴

"Lo vostre gran Patronat
testifiquen las mortalles

³¹ "Goigs en alabansa del gran patriarca, y profeta Sant Elias" Estefania Guasch Vidua, Barcelona 1730. BC.

³² "Goigs en alabansa del gloriòs Sant Roch", Mariano Soldevila, Barcelona, sd, BC.

³³ "Goigs en albansa de Sant Bonifaci martyr". Magi Canals, Tarragona, 1756, AH.

³⁴ "Goigs de la Mare de Deu del Remei", Bach, Solsona, 1981, CA.

los braguers, y presentalles
dels que haveu remediats:"³⁵

L'acció de gràcies per la guarició rebuda pot revestir les formes mes variades; hom aconsegueix la "promesa" feta al sant en demanar la seva intervenció: l'agraït fa el camí que duu a l'ermita "de genolls" o "a peu descalç"; i hom fa també la donació d'un ex-vot a la imatge del sant remeier. L'oferiment de l'ex-vot a la divinitat és un costum ben estès a Europa i que de manera igual o similar ja era practicat en el món clàssic greco-romà (Kriss 1978:387 i ss), i entre els antics íbers (Amades 1942:60), i pobles germànics³⁶. Els goigs ens parlen molt sovint de les "presentalles" donades pels guarits: la mortalla que hom tenia preparada per a la mort que es creia segura, els braguers per l'hernia, les benes emprades, reproduccions en cera o en altres materials de la part malalta del cos ... així com dels "retaulons"³⁷, o és més, els "miracles" de les guaricions representades pictòricament de manera ingenua sobre un retaule:

"Testigos son abonados
de tan continuas mercedes
los votos, que a estas paredes
adornan mas que brocados:
En ellos eternizada
vuestra gloria se haze ver,"³⁸

"Moltes son les presentalles
que li porten los devots,
or, argen, y les mortalles,
perque es salut de tots;"³⁹

Los retaulons, y mortalles
aumentan la devocio,
los Cegos ab la Oracio,
los malalts ab presentalles
cera, vestits y estovalles,
donan en ma lliberal,"⁴⁰

³⁵ "Goigs del gloriós Sant Baldiri martyr", Iavme Svria, Barcelona, 1712, AH.

³⁶ Vegeu nota 16

³⁷ Hom ofereix un retaule al sant per favors concedits de molt diversa natura, la majoria d'aquests, però, concerneixen la salut Vegeu Amades (1942:84); Domenech i Pares (1982,II:257-258).

³⁸ Vegeu nota 16.

³⁹ "Goigs de la gloriòsa Verge, y martyr Santa Madrona", A. Lacavalleria, sl, 1677, BC.

⁴⁰ "Goigs de la Miraculosa Imatge de Na Senyora de la Pietat del Portal de la Mar", Rafel Figvero, Barcelona, sd, BC

"Vostre Altar per continent,
fonch cubert de presentallas,
que oferia molta gent,
figuras, ciris, mortalles;"⁴¹

Les presentalles que ornem l'altar no fan sinó donar prestigi al sant en la seva qualitat de remeier, exactament la mateixa funció que els diplomes acadèmics que el metge exhibeix en el seu consultori o els queixals extrets i exposats a la vista del públic en el cas del dentista marroquí que exerceix la seva professió al carrer:

"Los portentos (que) heu obrat
podem dir les presentallas
que en vostre Altar han estat
de or, de plata, y mortalles;"⁴²

Naturalment, en la iconografia dels goigs no manquen pas els exemples que il·lustren la imatge del sant envoltada d'ex-vots⁴³. En algunes ocasions aconsegueixen adreçar els goigs mateixos la funció d'ex-vot en haver estat compostats per un devot com agraïment per una guarició rebuda, detall que es fa constar en el full imprès (Ribas Pontí 1982, II:331-333).

El poder que té el numen sobre la salut dels mortals és absolut. Déu, la Verge o els sants taumaturgs no seran tan sols capaços de realitzar guaricions que ni "metges" ni "apotecaris" no poden dur a terme sinó que, també, podran enviar la malaltia:

"Quan vostre fill pretenia
destruir tota la terra
ab la peste, fam, y guerra,
que'l pecat ho mereixia;
de tant cruel tempestat
la bonana vareu Ser." ⁴⁴

"Quant estava inficionat
aquest país de la peste,
vostre Retrato sagrat
a dos noys se manifesta;
y que lo mal cessaria,

⁴¹ "Goigs a Sant Valenti presbitero de la vila, y Vall de Ribas" Jaume Suria, Barcelona, 1695, AH.

⁴² "Goigs en alabansa de Nostra Senyora de la Fossa", Narcís Oliva, Gerona, 1783, BC.

⁴³ Vegeu per exemple els "Goigs del gloriós Abat Sant Antoni", Juan Centene, Barcelona, sd, AH.

⁴⁴ "Suplicas a Maria Santíssima del Roser", Bernat Pla, Barcelona, sd, AH.

los diu, cessant las maldats."⁴⁵

"Quant las fletchas vos tiraven
 los Gentils ab gran orgull,
 a hu traguereu un ull
 perque contra ell se tornaven:
 per vostre medi, y favor;
 pero al fi resta curat:"⁴⁶

"Volent pintar un pintor
 vostra cara enmorenida
 la vista perd desseguida
 quedant en negra foscor;
 mes Vos li restituiu
 al cap d'una poca estona."⁴⁷

Els goigs s'encarreguen doncs també de recordar-nos una de les característiques que trobem en les explicacions etiològiques de la medicina popular: la malaltia com a resultat d'una acció volitiva del numen, ja sia com a punició per haver infringit la norma, com en els tres primers fragments de goigs que acabem de veure, ja sia com a simple manifestació del poder omnipresent diví que és el que exemplifica el cas bíblic de Job o el darrer fragment que hem citat en el qual el pintor de la imatge de la Verge perd la vista de manera sobtada sense que se'ns explici el motiu. Dins del món ideacional mèdic religiós, aquest tipus d'etiologia justificarà plenament qualsevol mètode terapèutic de caire credencial que tingui com a base el ritual penitencial i el prec. Lògicament, l'etiologia "punitiva" té totstemp una funció coercitiva-enculturadora que es posa, per exemple, ben clar de manifest en els *Goigs de la pública aparició del Angel en la fidelíssima Vila de Perpinya* impressos l'any 1748 al Rosselló:

"Angel del Cel embiat
 Com piament totem creu,
 Siau lo nostre Advocat,
 Gloriós Angel de Déu."

"Per nostra consolacio,
 Aparegue altra vegada
 Ab la Espasa ja ambainada
 Per virtut de la Oracio,

Que feren en Professo,
 Pregant ab plorosa veu."&c

"Antes quel Angel vingues
 Per castigar Perpinya,
 Sentit lo Cel se monstra,
 Donantse per molt offes,
 Quant del Poble los demes,
 Feian de la Llei menispreu."

"Marmoret gran goig tingue
 Quant entra per la sua Casa,
 Embainada ja la Espasa,
 Molts favors no promete,
 Si ab las Obtas y ab la Fe

&c.Feiam tots allo ques deu."

⁴⁵ "Goigs de Ntra. Sra. del Miracle", Lluís Roca, Manresa, sd, AH.

⁴⁶ "Goigs del gloriós martyr Sant Christofol Predicador Apostolich" Antonio Lacavalleria, Barcelona 1676, AH.

⁴⁷ "Goigs en lloança de la Mare de Deu del Claustre de Solsona" Bach, Solsona, sd, CA.

"En forma y figura humana
 Coleric aparegue, (...)
 Y moltras cosas digue
 Contra de la Gent mes sana
 De contagi en tems molt breu,"

"Tots ab cor humil preguem
 Que no vinga altra vegada,&c

"Fent de son Déu lo servei De Casa en Casa passava Y tans colps com alli dava,	Que pot ser deque indignada Ab los grans pecats que La Justicia ab mes extrem
--	---

Tants morian sens remei; Així la Justitia y Llei	Seria sabent nos greu."
---	-------------------------

Volgue embiar esta Creu."&c (...) ⁴⁸

En la medicina popular el prec a les forces numinoses formalitzat en l'oració és un element que sol acompanyar tant els procediments de tipus credencial com els que tenen una base purament empírica. Dins de la medicina popular religiosa estricta, el prec adquireix una importància de primer ordre, bastant ell sol en ocasions per assolir la guarició desitjada. El prec és en tot moment la *conditio sine que non*:

"També sou font de salut,
 que curau las malalties,
 sempre que ab pregaries pias
 a vos han recorregut:
 los Forasters, que han vingut,
 han curat en continent." ⁴⁹

"A Santa Agata pregateu
 Que guareixi vostra mare,
 Abatuda per la tara,
 D'afecció molesta i greu,
 I com cal, prque heu pregat,
 A l'instant vos la ha curada:" ⁵⁰

Però el prec no és altra cosa que la manifestació d'una fe solida vers el mon celestial. La fe del pacient és un element importantíssim per a qualsevol tipus de terapèutica. Dins de la medicina acadèmica, hom posa la seva confiança en el metge, li té "fe", o bé en un producte farmacèutic determinat; ben conegut de tots és el cas del medicament placebo que deu exclusivament els seus efectes curatius a la fe que el malalt

⁴⁸ "Goigs de la pública aparició del Angel en la fidelíssima Vila de Perpinyà", Guillem Simon le Compte, Perpinyà, 1748, CP.

⁴⁹ "Goigs de Sant Clement Papa, y màrtir, Patró de la Espunyola, Bisbat de Solsona", spi, BC.

⁵⁰ "Goigs en honor de Sant Llúcia", Carreras, Girona 1957, CA.

té en ells. El guaridor tradicional de la medicina popular demana primer de tot al pacient que tingui una fe absoluta en el tractament; i de la mateixa manera s'expressen els goigs pel que concerneix als sants remeiers:

"Ja quels malats queus reclaman
de qualsevols mal tocats;
febrosos, tullits, prenyadas,
coixos, mancos, y cegats,
los curau si ab fe, y paciència
vos procuran invocar;"⁵¹

La guarició, com a acte taumatúrgic pot esdevenir-se tan sols pronunciat en el nom del protector celestial, fet que inclou ensems la fe i el prec:

"Las donas perjudicadas
de mals pars y de sanch fluix,
al instant eran curadas
nomenant sovint Jesus;"⁵²

"El malat es pot curar
amb vostre nom a la boca,"⁵³

Com a símbol de la divinitat i del seu poder, el senyal de la creu fa acte de presència en tota curació de caire popular-religiós, circumstància que també trobem ben representada en els goigs:

"Ab lo senyal de la Creu
la vista restituyereu."⁵⁴

"Fereu obres senyalades
guarint ab la santa Creu,
persones enficionades
del veri quens tramet Déu;"⁵⁵

Hom ha donat sempre al nom de Jesús i al signe de la creu un gran poder. Ja en els temps del cristianisme primitiu, aquests símbols adquiriren un clar valor apotropaic, no tan sols contra tota mena de malalties sinó també contra la bruixeria en general, i en ocasions, també foren usats adhuc per no

⁵¹ "Goigs en alabansa del gloriós S. Antonino, Arquebisbe de Florència" Ioan Iolis, Barcelona, sd, AH.

⁵² "Goigs dels gloriósos martyrs Sant Cosme y Sant Damià", F. Arís, Tarragona, 1858, AH.

⁵³ Vegeu nota 47.

⁵⁴ "Goigs del gloriós Bisbe, y martyr S. Pol", Rafel Figuro, Barcelona, 1716, BC.

⁵⁵ "Goigs en alabança del gloriós S. Roch". Marti Ialabert, Barcelona, 1716, BC.

cristians.

Si la circumstància de pronunciar el nom de Jesús o de senyar o senyar-se són fets representatius d'un prec mínimament formalitzat, aquest pot prendre un caire més complex mitjançant rituals com el que se' ns indica en els següents goigs, i que cal efectuar quan una dona desitja tenir descendència:

"Als esterils donau fills,
Y bon part a las prenyadas,
Si venen a Vos humils
En nou dias, nou vegadas;
Los donau, Verge Sagrada,
Fruyt de benedicció."⁵⁶

Un capítol molt ampli de la medicina popular és el que concerneix les aigües guaridores. A l'aigua, principi de vida universal per Tales de Milet, ja se li donaven propietats terapèutiques a l'antiguitat, no endebades és l'element lustratiu per excel·lència; els grecs tenien les seves fonts sagrades a Colofon i Pèrgam. L' *Evangeli de Sant Joan* (V,2,IX,7) que parla de les fonts de Betsaida a Jerusalem i de la de Silve haurà contribuït a l'acceptació i l'expansió de la idea de les aigües terapèutiques en el cristianisme, el qual conservaria no poques fonts sagrades procedents d'antics cultes pagans. En la producció gogística són molt nombroses les referències a les propietats terapèutico-miraculoses de determinades aigües les quals són posades la gran majoria de les vegades sota l'advocació de verges exclusivament locals. La freqüència amb la qual apareixen aquests tipus de dades en els goigs recalca la importància que té l'aigua com a remei miraculós en la medicina popular catalana:

"L'aigua bona y molt fresca,
Que naix sota vostres peus,
Ne fa ben passar la Febre
A qui ne beu sens menypreu;
Gran apetit ell recobra,
Qu es cosa maravellosa."⁵⁷

"En la font junt a la ermita,
que raija continuament,
encontran salut y vida,
malats y tota la gent:
nons desampareu perduts,
allargaunos prest la ma."⁵⁸

Molt sovint es relaciona la font amb un fet miraculós ocorregut en les seves proximitats, circumstància que ajuda a justificar el poder remeier sobrenatural de l'aigua. Aquest fet

⁵⁶ "Cobles de la Verge Maria del Socos", Gaspar Garrich, Girona, 1617, BC.

⁵⁷ "Goigs en alabansa de Nostra Senyora de Vila-Nova", J.B. Alzine, Perpinya, 1862, CP.

⁵⁸ Vegeu nota 52.

miraculòs consisteix no poques vegades en la troballa d'una imatge de la Mare de Déu molt freqüentment per un bou o toro salvatge:

"Miracle certament gran
fonch quant un Toro salvatge
prop de la font pasturant,
descubri la vostra Imatge;
que essent així trobada,
alabaren tots a Déu; (...)
"Naix de esta capella Santa,
al baix de vostre Altar,
una Font freda, que espanta,
formant un Bany singular;
que es medicina probada,
fent suar tant com es deu;" &c

"A mes que es Bany saludable,
es també universal,
essent remey inefable;
para tot dolor y mal;
esta virtut elevada,
soviny se proba y se veu;" 59

"La font de la Cisa es diu el lloc on se'n va entrar
el bou, i allí va adorar
la majestat que teniu;
ser vostre Imatge autoritza
la Pastoreta avisada;" (...)
"En l'aigua de la font vostra
poderosa us demostrau
perque amb ella remediau
tot el mal i la set nostra;
sa, malalt i el que agonitza
ho pot dir si l'ha gustada:"60

Molt sovint se'ns especifica en els goigs l'ús concret que hom fa d'aquestes aigües:

"Molts malalts a laygua acudan
Per sos mals remedià
Mes antes de tot procuran
Vostra gràcia implorar,
Mitjensant la qual, la beuen,
O en lo bany prenen suor:"61

Les propietats terapèutico-miraculoses de les aigües vénen en els goigs manifestades no tan sols mitjancant el cant a les excel·lències de les fonts locals que hom considera remeieres sinó també a través dels exemples hagiogràfics:

59 "Goigs de Nostra Senyora de Gràcia", J. Alzine, Perpinya, sd, PC.

60 "Goigs a llaor de la Mare de Deu de la Cisa", Carreras, Girona, 1959, CA.

61 "Goigs de Nostra Senyora de Gràcia", Joseph Vige, Perpinyà, 1724, BC.

"Buidareu en ser vengut
en lo pou aigua excelent,
lo pou per vostra virtut
sobriquet en continent.
Après molt abundantment
aigua tanta ha brollat;"

"Als fells Pastors que allí estaven
contrets, coixos, y alliciats,
diguereu, que sis llavaven
ab la aigua serien curats.
Destos no sen son llavats
sinò hu, y resta curat;" 62

Segons la perspectiva de la medicina popular religiosa hom considera un aigua remeiera perquè no és altra que la manifestació d'un poder de signe numinós; aquella, doncs, "emana les virtuts remeieres d'aquest poder. No és, però, naturalment aquest cas l'únic en que en els goigs trobem els principis bàsics de la magia simpàtica aplicats als procediments terapèutics de caire religiós. La guarició per "contacte" té nombrosos mitjans d'expressió:

"Muts, sorts, mancos y tullits,
Adolorits y febreros,
Etichs, mal ferits, leprosos
Vos demanan a sos llits:
Sols tocanlos vostres dits
Queda l'u cos robust y sa," 63

Aquest poder remeier inherent al sant s'atribueix també, segons les normes del "pars pro toto", a tot allò que pertanyi al seu cos:

"Es prodigio que espanta,
y se canta
lo que en la muerte os passo,
quando del cuerpo os mano
leche tanta,
que asta el (al) pagano sirvio
de medicina el licor," 64

I naturalment, aquest és el mateix principi pel qual les relíquies conservades del sant continuen gaudint de les propietats taumatúrgiques d'aquest. El paper que han tingut -i tenen encara- les relíquies en la religiositat popular és importantíssim, tant que a l'Edat Mitjana existien veritables xarxes comercials distribuïdores d'aquest preciat objecte de culte (Zaragoza 1971, III:178). En més d'un goig es recorda l'arribada de les santes relíquies a la població:

62 "Goigs del benaventurat Apòstol S. Pav, spi
(Albocasser), AH.

63 "Goigs dels SS. metges Cosme y Damià" Manuel Llach,
Gerona, sd. Ah.

64 "Gozos del glorioso S. Víctor", Pablo Abadal, Moyan,
1708, AH.

"Un Religios provincial
de la Santa Companyia
de Iesus, sent natural
de Ribas quant sen venia
de Roma lo vostre Cos
porta assi tant desitjat:" &c

"Lo Sant Pare li dona
aquell celestial tresor,
que a la Patria lo porta,
perque fos son Protector,
y ab merits poderos,
li donas felicitat:" &c

"Los de Ribas lo reberen,
ab gran acompanyaments,
festes molt solemnes geren
ab concurs de molta gent,
tots procuraren que fos
en avant molt venerat:" 65

En ocasions cal assegurar-se abans de si es tracta d'una
reliquia veritable i no d'una falsificació:

"Apres foren escampades (santes espines)
per diversas parts del Mon,
y las duas, que alli son,
de Roma foren portadas:
Que per voluntat divina
las aportaren alli,
la primera vn Peregri,
y laltre vna Peregrina." &c

"Fent la prova las llansaren
en vn molt ardent braser
de dintre de vn encenor
y en lo ayre se aturara.
Y sent la cosa aprovada
vn devotissim Rector,
sens sentir ningun dolor
la ma sen a travessada." 66

La possessió de relíquies d'un sant pot reportar tota mena
de beneficis: "fructifiquen les plantes"⁶⁷, fan ploure en
temps de secada⁶⁸, allunyen la pedra i les tempestes⁶⁹, i

⁶⁵ Vegeu nota 41.

⁶⁶ "Cobles de las Santas Espinas, qve són en la Iglesia
Parroquial de Sant Pador, spi, BC.

⁶⁷ "Goigs dels gloriosos martyrs Sant Bonifaci, y Sant
Amans", Andreu Abadal Manresa, 1751, Col.lecció del Seminari
Conciliar.

⁶⁸ Vegeu n. 2: "Goigs del Santíssim Mysteri de la Ciutat
de Cervera", Imprenta de la Pontificia, y Real Universitat,
Cervera, 1799, AH.

⁶⁹ "Goigs del gloriós Arquebisbe Sant Palladi", Joan
Jolis, Barcelona, 1751, BC.

naturalment, qui les "toca" -directament o indirecta- pot ésser deslliurat de la malaltia:

"Ab molta veneracio
aquest lloch de Medinya
de esta gloriòsa Verge
de son Cos te vna ma:
anemla tots adorar
per Patrona la tindre,
siau la nostra aduocada
gloriòsa Sancta Fe."

"Las benes que en la ma tocan
tenan gran propietat,
si los malalts queus inuocan
ne aportan en lo cap:
que prest cobran sanitat
sols tingin en Déu gran fe,
del mal de cap molt pesat
gloriòsa Sancta Fe."⁷⁰

"Es un remei admirable
per a curar tots els mals,
febres, tullits y malalts,
vostra reliquia adorable.
Per rabia verola y rosa
es molt mes apreciada."⁷¹

Aquest poder guaridor de les relíquies és precisament allò que segons la tradició va ajudar Santa Elena a identificar la creu de Jesucrist a Terra Santa entre les tres que havia trobat:

"Tres foren las Creus trobareu,
sens coneixer quina es,
la de Christo, que provareu
ab la que tullida es,
vna dona fonch curada,
caminant sens altra pena,"⁷²

Pel principi de "transferència" s'expliquen també les virtuts remeieres de tot allò que es troba en proximitat directa amb el cos mort del sant, especialment de la terra de la seva sepultura:

"La terra marauellosa
que nax daquell lloc sagrat
com de font miraculosa
hont vos foreu enterrat
virtut te preseruatoria
y de tots mals es confort,"&c

⁷⁰ "Cobles a llahor de la gloriosa Verge, y martyr Sancta Fe", Goroni Palol, Gerona, 1668, AH.

⁷¹ "Goigs a la gloriosa Verge y martir Santa Quiterina", Hereus de la VDA. Pla, Barcelona, 1924, AH.

⁷² "Cobles de la gloriosa S. Elena", Joseph Llopis, Barcelona, 1701, BC.

"Un miracle important
ab aquells soleu mostrar
quel vostre sepulchre sant
ab lo cap solen tocar
pux salut consolatoria
troben y sos mals conort,"⁷³

En el cas de Sant Baldiri son les fulles del llorer que creix junt a la seva tomba a les quals hom dóna propietats terapèutiques especials:

"Prodigiosament derramareu
en lloch de sanch blanca llet,
vn Llorer nasque perfet
del Sepulcre, ahont descansareu:
Ab sas fullas molts sanareu
visitant vostre hermos Cos,"⁷⁴.

Com ja és ben sabut, la concretització d'un ésser celestial determinat en una realització escultòrica o pictòrica, és a dir, la seva imatge, ha esdevingut en la religiositat popular també motiu de culte. Aquest fet es reflecteix de forma molt clara en els goigs, ja que a mesura que a partir del segle XVI es van popularitzant, trobem de manera progressiva més advocacions titulars dels goigs concernents no al sant en abstracte sinó a la seva imatge concreta que figura a l'altar de la població. Per principi d'analogia hom atribueix així mateix a les imatges un poder taumatúrgic que es pot manifestar, per exemple, en llurs virtuts guaridores, tal com és el cas del Sant Crucifix que és venera a Balaguer:

"Infinitas malaltias
esta santa Imatge cura,
sols per ser del gran Messias
retrato, y viva Figura:
Puis es temple, y edificio
del qui tant nos pot valer,"⁷⁵.

Però els goigs no es limiten a recordar-nos les propietats guaridores dels sants o les seves imatges. El goig per ell mateix, en qualitat de full imprès esdevé objecte cultural i es capaç per tant, també d'obtenir un cert poder taumatúrgic. Aquests fulls, fixats a les parets domèstiques o guardats amb cura en el missal, poden tenir un clar valor apotropaic justificat per la imatge del sant i el text impresos en ells. Les propietats d'aquests fulls són en ocasions ben concretes:

"Suplicamvos quens guardeu
ab profunda humilitat

⁷³ "Goigs y alabances del gloriós Sant Ramon de Penafort",
Jaume Cendrath, Barcelona, 1601, AH.

⁷⁴ Vegeu nota 35.

⁷⁵ "Los Goigs del Santíssim Crvcifici de Balaguer",
Geronim Palol, Gerona, 1689, AH.

de llamps, y de pedregada,
de foch, y de tempestat,
com que te vostre Retrato
del contagi es preservat:"⁷⁶

Aquest poder taumatúrgic dels goigs com a fulls impressos serà més gran si per exemple hom els ha fet tocar les relíquies de l' advocació a qual estan dedicats. En el "Gozos a las dos sacras espinas que se veneran en la villa de Tarrega" podem llegir al peu de plana el text següent: "Esta estampa ha tocado las sacras espinas"⁷⁷

Fins ara, sempre que hem parlat de malaltia i terapèutica ens hem referit de manera exclussiva a l'home, però en els goigs de les zones rurals també es pot fer al·lusió a la salut del bestiar. Normalment aquests precis es fan d'una manera molt general:

"Dels camps las Ratas llanau:
y curau als animals
als blats ab pluja regau
per sustento dels mortals:
En temps de esterelitat
sou Pare molt piados,"⁷⁸

però també s'hi poden esmentar malalties concretes:

"Llibereu-nos de malures
i salveu el bestiar
quan li apretin les freixures
i ens el vulgui mig gamar
el mal aire de bosquina
el llampec esfereïdor:"⁷⁹

En els goigs següents es fa esment als ex-vots donats al sant per la guarició del bestiar:

"Al devot Pastor ohíu
si a vos ve a reclamar,
al útil bou malalt goriu,
y a tot altre bestiar,
en memoria lo collar
vos venen oferi,"⁸⁰

Mitjançant la lectura detinguda dels goigs hom pot fer-se

⁷⁶ "Goigs del gloriós màrtir S. Christofol", Ioan Pau Martí, Barcelona, 1711, AH.

⁷⁷ "Gozos a las dos sacras espinas que se veneran en la villa de Tárrega", J. Soler, Cervera, sd, AH.

⁷⁸ Vegeu nota 31.

⁷⁹ "Goigs en lloana del gloriós Sant Miquel", Torrell de Reus, sl, 1956, CA.

⁸⁰ "Goigs del gloriós màrtir Sant Fermí", Joseph Llopis, Barcelona, 1969, BC.

una idea aproximativa de quines han estat les preocupacions de la població sobre la salut en un moment determinat. Naturalment, aquestes preocupacions no han de coincidir per força amb el quadre patològic real de la població sinó amb la idea que aquesta es fa sobre la presència o absència de la salut. Com hem anant veient al llarg d'aquestes planes, en els goigs hom no es limita a formular precs de tipus general sinó que també fa esment de malalties o necessitats molt concretes. En la mostra de goigs analitzada que ha servit de base per a la redacció d'aquest article, trobem les següents mencions referents al camp de la salut per les quals es demana la intercessió del numen⁸¹:

Pesta⁸²: 11,03%; mal de gola, coll⁸³: 0,66%; part⁸⁴: 9,69%; cremades⁸⁵: 0,50%; ceguesa⁸⁶: 9,36%; menstruació dones⁸⁷: 0,50%; "febres"⁸⁸: 7,85%; "achagues ojos"⁸⁹: 0,50%; coïxesa⁹⁰: 5,51%; colera⁹¹: 0,50%; gravidesa dona⁹²: 4,68%; got coral (epilepsia)⁹³: 0,50%;

⁸¹ Aquestes mencions estan ordenades de major a menor freqüència d'aparició. El percentatge que les acompanya correspon al de la incidència de cadascuna d'elles dins del total de mencions. Per cada menció dono com a referència el títol d'un dels goigs on es pot trobar.

⁸² "Alabansas de Nostra Senyora de Guadalupe", Antoni Lacaualleria, Barcelona, 1656, BC.

⁸³ "Cobles que vulgarment se diuen goigs, del gloriós confessor de Iesu-Christ, Sant Llop, Bisbe", Vicens Surla, Barcelona, 1684, BC.

⁸⁴ "Goigs de nostra Senyora del castell d'Ultrera", C. Latobe, Perpinya, sd, Cp.

⁸⁵ "Goigs del gloriós Apostol Sant Barthomeu", Maria Teresa Barra, Barcelona, sd, AH.

⁸⁶ "Goigs y alabances del gloriós Sant Ramon de Penafort", Jaume Cendrath, 1650, BC.

⁸⁷ Vegeu nota 34.

⁸⁸ Vegeu nota 15.

⁸⁹ "Goigs de los santos mártires Cosme y Damián", viuda e hija de Escuder, Lérida, sd, AH.

⁹⁰ Vegeu nota 15.

⁹¹ Vegeu nota 24.

⁹² Vegeu nota 9.

"Tullits", "baldats" i lisiats⁹⁴: 4,68%; rosa⁹⁵: 0,50%;
 "contrets"⁹⁶: 4,51%; accidents carreteres⁹⁷: 0,33%;
 "Trencadura"⁹⁸: 3,84%; mal de queixal⁹⁹: 0,33%;
 esterilitat¹⁰⁰: 3,51%; cama trencada¹⁰¹: 0,33%;
 mudesa¹⁰²: 3,34%; braç trencat¹⁰³: 0,33%; "mal nafrat" "mal
 d'orina"¹⁰⁴: 0,33%; ulcerats¹⁰⁵: 2,17%; rabia¹⁰⁶: 0,33%;
 lepra¹⁰⁷: 1,83%; "malferits"¹⁰⁸: 0,33%; "desconsolats"
 gota¹⁰⁹: 0,33%; "afligits"¹¹⁰: 1,83%; mal de costat¹¹¹:

⁹³ Vegeu nota 7.

⁹⁴ "tullits": vegeu n. 84; "Baldats": Vegeu n. 15;
 "lisiats": "Cobles en alabansa del gloriòs y beneventrat Bisbe
 Sant Marsal", Gaspar Garrich, Girona, 1916, BC.

⁹⁵ "Goigs de la gloriosa Verge, y Martyr S. Quitèria",
 Rafel Figueró, Barcelona, 1711, Biblioteca del Monastir de
 Montserrat.

⁹⁶ Nota 60.

⁹⁷ Vegeu nota 79.

⁹⁸ Vegeu nota 82

⁹⁹ "Goigs a llaor de Sant Llorens", Bach, Solsona, 1979,
 CA.

¹⁰⁰ Vegeu nota 84.

¹⁰¹ "Goigs en alabansa del gloriòs Sant Baldiri Martyr",
 Francisco Oliva, Girona, 1703, AH.

¹⁰² Vegeu nota 7

¹⁰³ Vegeu nota 101.

¹⁰⁴ "Goigs de Sant Libori", Vicens Surià, Barcelona, 1688.
 BC.

¹⁰⁵ vegeu n. 7; "ulcerat": "Goigs de Sant Llei", R. Bachm
 Solsona, sd, CA.

¹⁰⁶ Vegeu nota 95.

¹⁰⁷ "desconsolat": vegeu n. 7. "afligit": "Goigs de la
 portentosa y milagrosa Imatge del Sant Christo Trobat", Jaume
 Suria, Barcelona, sd, BC.

¹⁰⁸ Vegeu nota 73.

¹⁰⁹ "Goigs de Sant Pau", J. Deloncle, op. cit., p. 266.

¹¹⁰ Vegeu nota 7.

0,33%; "mancos"¹¹²: 1,83%; mal de cap¹¹³: 0,33%;
 "paralítics"¹¹⁴: 1,67%; "dolors pit dona que cria"¹¹⁵:
 0,16%; verola, pigota¹¹⁶: 1,50%; "morbos contagiosos"¹¹⁷:
 1,50%; grip¹¹⁸: 0,16%; gamadura¹¹⁹: 0,16%;
 "mal de pedra"¹²⁰: 1,33%; glaucoma¹²¹: 0,16%; "llet per a
 la dona que cria", alletament¹²²: 1,33%; llupia¹²³: 0,16%;
 "mals grans"¹²⁴: 0,16%; "ronya", "sarna", "gratella"¹²⁵: 1,17%;
 "freds humors"¹²⁶: 0,16%; debilitat¹²⁷: 0,16%;
 sordesa¹²⁸: 1,00%; reuma¹²⁹: 0,16%; "endemoniats

111 "Goigs de Santi Martí, Bisbe", J. Deloncle, op cit.
 257.

112 Vegeu nota 15.

113 Vegeu nota 70.

114 Vegeu nota 7.

115 "Goigs de Nostra Senyora de la Llet", Jaume Osset,
 Barcelona, sd, AH.

116 "verola": "Goigs de Nostra Senyora de Guadalupe",
 sense nom d'impressor, Gerona, 1926, BC; "pigota": vegeu n. 82.

117 "Goigs als gloriosos Sans Metjes San Cosme y San
 Damià", F. Biarnes, Tortosa, sd, AH.

118 Vegeu nota 24.

119 Vegeu nota 80.

120 Vegeu nota 15.

121 "Goigs a honor de la gloriosa Verge Maria [Briolf]",
 Torrell de Reus, sl, 1956, CA.

122 Vegeu nota 7.

123 Vegeu nota 35.

124 Vegeu nota 35.

125 "ronya", "sarna", "gratella": "Cobles de la vida y
 martyri de la gloriosa Martyr Santa Affra", Gaspar Garrich,
 Gerona, 1926, BC.

126 Vegeu nota 61

127 Vegeu nota 61.

128 Vegeu nota 99.

129 Vegeu nota 61.

furiosos¹³⁰: 1,00%; cangrena¹³¹: 0,16%; "fluxos
 copiosos¹³²: 0,16%; "mal'd illada" (colic)¹³³: 0,83%;
 "etics" (tisics)¹³⁴: 0,16%; "desganats"¹³⁵: 0,16%;
 "afollats"¹³⁶: 0,83%; "emponsonyats"¹³⁷: 0,16%; "sangfluix"
 (hemorragies, disenteria)¹³⁸: 0,66%; "teranes"¹³⁹: 0,16%;
 "quartanes"¹⁴⁰: 0,66%;
 anegats¹⁴¹: 0,66%; mal d' orelles¹⁴²: 0,66%;

No és cap motiu de sorpresa que la menció "pesta" hagi obtingut el percentatge més elevat de la llista que acabem de veure. La "pesta" és de fet una denominació força indeterminada des del punt de vista estrictament mèdic, però ocupa un lloc ben concret en el conjunt de representacions sobre la malaltia que té la població. A aquesta menció podem afegir-hi la de "morbos contagiosos" que hem inclòs separatament en la llista i que molt segurament també fa allusió a la pesta. La gravetat d'aquest tipus de malalties davant les quals els metges s'hi han trobat impotents durant segles, així com el fet que la pesta ja des dels principis de la cristiandat hagi estat

¹³⁰ Vegeu nota 7.

¹³¹ Vegeu nota 14.

¹³² "Gozos de los santos martyres y gloriosos médicos S. Cosme, y S. Damián. Venerados por el Magnífico, y Antiquísimo Colegio de Cirujanos, de la Ciudad de Barcelona [...]", spi, AH.

¹³³ Vegeu nota 20.

¹³⁴ Vegeu nota 63.

¹³⁵ "Goigs del gloriós S. Sadorni, Bisbe i Màrtir, Patró de Montesquieu", J. Deloncle, op. cit., p. 217.

¹³⁶ "Goigs de Sant Feriol". En Deloncle, Josep, Goigs del Rosselló, Perpinyà 1952, p. 250.

¹³⁷ "Goigs de Sant Suplici", J. Deloncle, op. cit., p. 219.

¹³⁸ Vegeu nota 10.

¹³⁹ "Goigs de Sant Ramon Nonat", Amades; Colomines, op. cit., Vol. I, p. 82.

¹⁴⁰ "Goigs del gloriós Sant Bernat Calvó", Magí Canals, Tarragona, BC.

¹⁴¹ "Goigs en alabansa de Nostra Senyora de las Arenas", Francisco Cormellas, Barcelona 1677, BC.

¹⁴² "Coblas al gloriós Bisbe, y Confessor St. Eloy", spi, BC.

considerada com una de les punicions divines per excel·lència a causa principalment del seu ampli abast col·lectiu, fa que el freqüent esment d'aquest element morbós en els goigs sigui plenament justificat. A més a més, hem de tenir en compte que durant l'època de la gran producció gogística -segles XVII i XVIII-, la pesta causà veritables estralls entre la població dels Països Catalans¹⁴³, de manera especial en les grans concentracions urbanes portuàries com per exemple València i Barcelona, ciutats que eren precisament uns dels centres impressors de goigs més importants. No tan sols es menciona la pesta en multitud de goigs ans sovint constitueix el motiu principal del text, la majoria de les vegades per tal de demanar la protecció celestial, i en aquests casos es fa menció expressa en l'encapçalament del full, com per exemple en els: *Gozos a Nuestra Señora de contra la peste, venerada en la Iglesia Parroquial de San Nicolas de Valencia*¹⁴⁴.

En altres ocasions, la finalitat amb la qual es canten els goigs és de pregar per a les víctimes de la pesta:

*"Gozos que se cantan en el Campo Santo del Convento de Iesvs de la Ciudad de Barcelona, Cementerio de los Apestados que murieron en el Contagio, que hubo por los anos de 1649. 50 y 51. en honra. y veneracion de las Benditas Almas del Purgatorio, que allí tienen sus Cuerpos."*¹⁴⁵

Ben normal és també que el prec relatiu a les "parteres" sigui d'aparició molt freqüent en els goigs. El moment del part, "un estat tan perillós" com ens diuen uns goigs dedicats a Sant Eudald¹⁴⁶, sempre ha estat considerat com un gran motiu de preocupació alleugerit avui dia considerablement en generalitzar-se el costum de donar a llum sota assistència mèdica. Insistim una altra vegada en el fet que a través dels goigs hom no es limita a demanar la protecció de les parteres a Santa Anna, llur advocada, sinó que es recorre a qualsevol verge de culte local, sant o santa. De fet, al conjunt de mencions aparegudes en la llista que fan referència a les parteres, hi pertanyen pràcticament també les corresponents a les embarassades (en la llista: "gravidesa dona"), i si hi afegim les altres mencions que podem considerar en relació directa amb la reproducció: "esterilitat", "alletament" i "dolors pit dona que cria", ens trobem que el conjunt de precis referents a la procreació forma quasi la cinquena part (19,39%)

¹⁴³ La pesta castiga Europa de manera molt dura especialment en el temps comprès entre els segles XIV i XVII, però deixa sentir els seus efectes perniciosos fins ben entrat el segle XIX.

¹⁴⁴ *Gozos a Nuestra Señora de contra la peste, venerada en la Iglesia Parroquial de San Nicolás de Valencia*", spi, BC.

¹⁴⁵ "*Gozos, que se cantan en el Campo Santo [...]*", Jaime Suria, Barcelona, sd, BC.

¹⁴⁶ Vegeu nota 21.

del conjunt de mencions. Com a detalls dignes d'esment cal dir que quan se sol·licita la guarició de l'esterilitat matrimonial es fa quasi sempre en funció de la fecunditat de la dona, poques vegades s'al·ludeix a marit i muller plegats. Quan es demanen "mamellas amenas per a la dona que cria", és principalment a les Mares de Déu de veneració local a qui s'eleva el prec.

Força nombroses són també les mencions relatives a la vista ("ceguesa", "achaques ojos" i "glaucoma"), així com el conjunt de malalties o anomalies de tipus físic que comporten una malformació o manca de tipus anatómic, especialment les que impedeixen la normalitat del moviment ("coixesa", "tullits", "baldats", "lisiats", "contrets", "paralítics", "cama trencada", "braç trencat" i "mancos"). La febre, considerada en la medicina popular més aviat com a "malaltia" que no pas com a "síptoma", obté entre les mencions "febres", "quartanes" i "teranes" un 8,69% del total. Així, doncs, veiem que aquests cinc grans grups:

Procreació	19,39%
Malformacions o manques anatómiques	18,39%
Pesta	12,54%
Vista	10,03%
Febres	8,69%
Total	69,04%

formen quasi les tres tercers parts dels precis relatius a la salut expressat en els goigs.

Els mals de tipus psíquic estan en la mostra de goigs analitzada molt feblement representats car tot i que hi trobem les mencions "desconsolat" o similars que poden ésser interpretades com hipocòndria, "endemoniats" i "afollats" que poden fer al·lusió a malalties psíquiques de natura ben diversa, i "gota coral", o sigui, epilèpsia, formen en conjunt tan sols un 4,18% de les mencions. Aquests números corresponen perfectament a la tendència que trobem en la medicina popular d'una certa negligència en front de les malalties psíquiques, ja sia perque des del punt de vista nosològic alguns tipus d'elles siguin ignorades com a tals -molt sovint qualificacions de "persona nerviosa", "llunàtica", "una mica rara", etc. amaguen de fet un desordre patològic d'indole psíquica-, ja sia perque si hom explica la causa d'aquestes anomalies com "possessió demoniaca" es recorrera de manera exclusiva als procediments exorcistes del clergat. En realitat, la tendència a "ignorar" aquest tipus de malalties, encara és ben visible en la nostra societat post-industrial.

En la llista de mencions donada poques línies més amunt m'ha semblat adient incloure els precis que sol·liciten al sant protecció contra els accidents de carretera car de fet representen una al·lusió indirecta a desordres fisiològics de tipus traumàtic. Actualment els accidents de carretera són una de les principals causes de mort prematura de la població, i aquest prec és l'únic que he pogut trobar relatiu a les preocupacions sobre la salut "típiques" dels nostres temps. De fet, malgrat que una bona part de la mostra de goigs analitzada sigui de textos del segle actual, la gran majoria de mencions

donades en la llista han estat extrets de composicions procedents dels segles XVII, XVIII i XIX, bé que molts d'aquests goigs s'hagin reeditat de manera fidel o amb innovacions durant tot el segle XX i en algunes ocasions continuen essent cantats encara avui dia. La causa de les poques mencions procedents de goigs anteriors al segle XVI solen tenir un caire més aviat culte i molt sovint l'element imperatiu o bé no figura de manera explícita o bé se'l dona d'una manera molt restringida, i limitada als precés de tipus espiritual. L'element impetratiu basat en precés de tipus material així com l'element local(o sigui, la inclusió en el text de descripcions geogràfiques, històriques o llegendàries relatives a una localitat concreta i l'enumeració de les seves necessitats particulars) es manifesten sobretot en aquells goigs que pertanyen a l'època de màxima popularització del fenomen gogístic, fet que s'inicia al llarg del segle XVIII i XIX¹⁴⁷. Aquests elements, l'impetratiu i el local, són precisament els que ens poden aportar més dades relatives a les preocupacions de la població sobre la salut; la informació que podrem obtenir, doncs, en els goigs purament laudatoris serà més aviat escassa. D'altra banda, aquest contingut informatiu no es donat només pel factor de diacronia suara esmentat sinó que també està relacionat amb l'aspecte temàtic dels goigs. Els goigs que donen més cabuda als elements impetratiu i local són els d'aquelles advocacions que més ressò han obtingut dins de la religiositat popular, és a dir, les advocacions de sants (els sants que no son objecte d'una veritable veneració popular no tenen goigs propis llevat dels que s'editen expressament per als col·leccionistes) i les advocacions de la Verge, de manera especial les de les verges de culte local. Altres tipus d'advocacions, com per exemple les que fan referència a Jesucrist (sempre que no es tracti de la veneració d'una imatge local), a la Santíssima Trinitat, a les ànimes del purgatori, etc., són de tipus predominantment laudatori.

Com hem pogut veure al llarg d'aquestes planes, en els

147 La inclusió progressiva dels elements impetratiu i local en els goigs a mesura que es van popularitzant es reflecteix perfectament en les innovacions que s'anaren fent en les reedicions dels goigs antics. La següent estrofa, per exemple:

"Sou la gran Ciutat de Deu
y qui tanca lo infern,
sou la muralla, y peu,
y fonament Deu Etern:
del afligit sou govern,
fent per ell grans maravelles;
y en Llussanes."

fou afegida l'any 1720 a un text més antic tal com podem deduir del títol dels goigs: "Cobles de Nostra Senyora de Salsellas, corregidas de nou, y ajustada a una cobla per lo temporal; y compostes per Mosen Andreu Puig Prevere, natural de la Vila de Ripoll", Joan Piferrer, Barcelona 1720, AH.

textos dels goigs hi trobem una gran part dels trets que caracteritzen la medicina popular de caire religiós. No hem de veure els goigs, però, tan sols com un mer reflex d'aquesta. Com a càntic al qual hom recorre en cas de necessitat, com a prec al qual el malalt s'aferra amb esperança, com a full imprès al qual hom dóna un significat apotropaic, el goig rep una funció ben activa en el conjunt d'estratègies que la cultura popular ha desenvolupat per lluitar contra la malaltia. La lectura detinguda d'aquests textos deixa ben clar que els goigs mitjançant llurs exemples hagiogràfics relatius a guaricions miraculoses ens mostren el poder terapèutic del numen, ens diuen que cal creure-hi i que s'hi pot disposar l'esperança, i no obliden tampoc indicar-nos que cal fer per obtenir els favors del sant taumaturg. Així, doncs, els goigs tenen dins de l'àmbit de la medicina popular no tan sols un valor instrumental sinó també enculturador.

Abreviatures

AH: Arxiu històric de la ciutat de Barcelona
BC: Biblioteca de Catalunya
CA: Col.lecció de l' autor
CP: "Casa Pairal", Museu català d'arts i tradicions populars de Perpinyà (Castellet)
sd: sense data
sl: sense referència a la localitat de la impremta
spi: sense peu d'impremta

En les referències dels goigs citats indico, a més a més del començament del títol, el nom de l'impressor, la localitat de la impremta i la data d'edició, sempre que aquestes dades figurin en el preu d'impremta. Al final de la nota facilito així mateix el nom de la institució que conserva el goig. Quan el peu d'impremta és inexistent, per tal de facilitar la localització del goig indico el seu títol complet.

BIBLIOGRAFIA

Amades, Joan:

1946 *Els Ex-vots*,
Barcelona.

1980 *Folklore de Catalunya, Costums i creences*,
Barcelona, Selecta.

1982 *Folklore de Catalunya, Cançoners*,
Barcelona, Selecta.

Amades, Joan i Colomines, Josep:

1946 *Els Goigs*,
Barcelona, Vol. I.

Domenech, Joan i Fina Pares:

1982 "La malaltia en els ex-vots pintats".

En: *Comunicacions de les I Jornades d' Antropologia de la Medicina*. II Col.loqui de l'I.C.A. Tarragona 1982,
II:257-258.

Gil, Luis,

1969 *Therapeia, La medicina popular en el mundo clásico*,
Madrid 1969

Hermant, Paul i Booman, Denis:

1982 *La medecine Populaire*,
Brusel.les

Kosir, Pabel i Moderndorfer, Vinko:

1967 "Die Volksmedizin bei den Karnter Slowenen".

En: Grabner, Elfriede (ed.), *Volksmedizin. Probleme und
Forschungsgeschichte*, Darmstadt.

Kriss, Rudolf,

1978 "Zum Problem der religiösen Magie und ihrer Rolle im
volkstümlichen Opferbrauchtum und Sakramentalien-Wessen".
A: Petzoldt, Leander, *Magie und Religion*, Darmstadt pp.
387 i ss.

Ribas Ponti, Francesc,

1982 "Goigs Ex-vots mèdics".

En: *Comunicacions de les I jornades d'Antropologia de la
medicina*, op. cit., Vol II, pp. 331-333.

Wittmann, Anneliese:

1976 *Kosmas und Damian, Kulturausbereitung und Devotion*.

Berlin 1976 anb una amplia bibliografia sobre el tema.

Zaragoza, Juan R.

1971 *Restos de la medicina clásica en el Occidente medieval
europeo*. A: Laín Entralgo, *Historia universal de la
medicina*, Barcelona 1971, Vol. III, p. 178.